

Menasseh ben Israel Instituut

voor joodse sociaal-wetenschappelijke
en cultuurhistorische studies

Postbus 16737
NL – 1001 RE Amsterdam

Bezoekadres
Nieuwe Amstelstraat 3-5

T + 31 (0)20 5 310 325
F + 31 (0)20 5 310 311

mbii@jhm.nl
www.mbii.nl

IBAN NL17ABANA0605172099

Het Menasseh ben Israel Instituut – inhoudelijk jaarverslag 2014

Het Menasseh ben Israel Instituut (MbII) is één van de wetenschappelijke verbindingen tussen het Joods Historisch Museum en de academische wereld. Het museum participeert met de Universiteit van Amsterdam in het Menasseh ben Israel Instituut voor joodse sociaal-wetenschappelijke en cultuurhistorische studies dat is gevestigd in het Joods Historisch Museum. Namens het Joods Historisch Museum hebben drs. Joël Cahen en drs. R.C. Musaph-Andriessie zitting in het bestuur. Namens de Universiteit van Amsterdam zijn dat prof. dr. I.E. Zwiep en prof. dr. E.G.L. Schrijver.

Bestuurssamenstelling:

Prof. dr. I.E. Zwiep – voorzitter
Drs. J.J. Cahen - secretaris-penningmeester
Prof. dr. E.G.L. Schrijver
Drs. R.C. Musaph-Andriessie
Prof. dr. C.L. Davidson

Directeur: dr. D.J. Wertheim
Uitvoerend secretaris: drs. M. Witvoet

Activiteitenverslag:

Sefardische geschiedenis in de Wintersnoge: **collegereeks** over de geschiedenis van de Portugese Synagoge in Amsterdam (in samenwerking met het Joods Historisch Museum en de Universiteit van Amsterdam)

In 1675 werd het majestueuze Portugese Synagogecomplex in Amsterdam ingewijd. De Sefardische joden die er dienst hielden, afkomstig uit Spanje en Portugal, verrijkten met hun opvallende verschijning Amsterdam op vele manieren: economisch, cultureel en intellectueel.

Op deze bijzondere locatie, in de fraaie en authentiek ingerichte Wintersnoge, naast de beroemde Ets Haim bibliotheek, belichtten vijf experts, ieder vanuit haar of zijn eigen onderzoek deze rijke geschiedenis:

- Prof. dr. Emile Schrijver: *De handschriften van Ets Haim/Livraria Montezinos en de boekcultuur van de Amsterdamse Sefardim.*

- Dr. Tirtsah Levie Bernfeld: *Rijk en Arm in Joods Amsterdam. De Portugees joodse gemeenschap en haar zorg om armen in Amsterdams Gouden Eeuw.*
- Dr. Diennek Hondius: *Vrije zwarte vrouwen en mannen, bedienden en tot slaaf gemaakte Afrikanen in Sefardisch Amsterdam in de 17e eeuw*
- Prof. dr. Irene Zwiep *Volk van welk boek? De vroegste Amsterdamse Sefardim en de strijd om Bijbel en Talmoed*
- Drs. Jaap Cohen: *'De Aktie Portugesia. Een Sefardische reddingsoperatie, 1941-1944'*

Lezingenserie Israël en de Diaspora. Een haat-liefde verhouding.

Israël en de diaspora zijn innig met elkaar verbonden: veel joden in de diaspora voelen zich sterk en veilig dankzij Israël en Israël maakt gebruik van morele, financiële en politieke steun vanuit de diaspora. Maar de relatie kent ook spanningen. Dankzij een groter wordend zelfbewustzijn binnen de diaspora stellen steeds meer joden vraagtekens bij het karakter van deze relatie. Is Israël wel het natuurlijke centrum van de joodse wereld en cultuur? Horen joden buiten Israël, Israël altijd te steunen? Mag Israël spreken namens de gehele joodse gemeenschap? Mogen joden in de diaspora kritiek uiten op Israël? En geldt Israël nog wel als een garantie op de veiligheid van het joodse volk? In deze lezingenserie, die werd gehouden tussen mei en november 2014 heeft een aantal invloedrijke denkers gereflecteerd op deze problematiek.

- Dr. Yossi Beilin, *How to Deal with a World that Loves the Jews*
- Ari Shavit, *Mijn Beloofde Land*
- Leon de Winter, *Het Israel van Leon de Winter*
- Prof. Dov Waxman, *The New Jewish Question*

Projecten

Ontsluiting protokollen

Dit project omhelsde de ontsluiting van de Protokollen (beslissingen en aankondigingen) van de Parnassijns van de Hoogduits joodse gemeente in Amsterdam (1708-1808). Daarnaast werd binnen dit project gewerkt aan het toegankelijk maken van deze onderwerpen voor groot publiek door samenvattingen/vertalingen van de Jiddisje en Hebreeuwse handschriften in het Engels. Door uitvoering van het project wordt een beeld gegeven van het ontstaan van de eigen Ashkenazische bestuurscultuur en van het dagelijks leven van Joden in 18de-eeuws Amsterdam. Dit project is in het eerste kwartaal van 2014 afgerond met het fotograferen en digitaliseren van de archiefstukken.

Leusden Attias Tanah

Binnen dit project, waarin met Stichting Morasha werd samengewerkt, onderzocht dr Theodor Dunkelgrün de totstandkoming van de zogenaamde Leusden Attias bijbel (1661), een uniek voorbeeld van joods-christelijke samenwerking. Het onderzoek werd in 2014 afgerond en de bevindingen vastgelegd in een publicatie (zie hieronder) die op 10 december 2014 werd gepresenteerd in het Bijbels Museum te Amsterdam.

Publicaties

Dr Theodor Dunkelgrün: *"Never Printed Like This Before". Johannes Leusden, Joseph Athias and the Hebrew Bible (1659-1667)*. Menasseh ben Israel Instituut Studies x

In samenwerking met het Joods Historisch Museum en de Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie: themanummer van "Misjpoeg": *Selamat Sjabbat: de Onbekende Geschiedenis van Joden in Nederlands-Indië*.

Leerstoelen

Sinds 1995 is vanwege het MbII aan de Universiteit van Amsterdam de bijzondere leerstoel ingesteld voor **Jiddisje taal en cultuur, in het bijzonder in Nederland**. Deze leerstoel wordt bekleed door prof. dr. Shlomo Berger. In 2014 is de aanstaande herbenoeming (per 1 januari 2015) van Shlomo Berger voorbereid.

In februari-maart 2014 gaf Shlomo Berger de **collegereeks** *Yiddish Literature and Culture: A Historical Overview*. Centraal in deze collegereeks stond de kennis van de ontwikkeling van de Jiddisje taal, literatuur en cultuur van de 10e tot en met de 21e eeuw. Met aandacht voor inzicht in en analyse van het Jiddisj zoals dat gebruikt werd en wordt op verschillende locaties in Europa en Noord- en Zuid-Amerika.

Op 4 december 2014 vond plaats het tiende **Amsterdam Yiddish Symposium: Dutch in Yiddish, Yiddish in Dutch** over de invloed van het Nederlands op het Jiddisj en andersom, vanaf de 17e eeuw:

- Prof. dr. Shlomo Berger, *The Languages of Amsterdam Ashkenazim*.
- Prof. dr. Marion Aptroot, *Dutch and Dutch Influences in the Yiddish of Amsterdam Jewry*.
- Prof. dr. Marc van Oostendorp, *Speaking Jewish: The Undercover Life of Yiddish Amsterdam*

Sinds 2010 is de leerstoel **Hedendaags jodendom, zijn geschiedenis en cultuur** ondergebracht bij het MbII. Deze leerstoel werd ook in 2014 bekleed door prof. dr. Evelien Gans.

In het voorjaar van 2014 heeft Dr. David Wertheim in het kader van deze leerstoel een aantal colleges overgenomen van Evelien Gans, die kampte met ziekte en daardoor daar zelf niet toe in staat was. Prof dr. Gans heeft wel een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan de organisatie van het congres over joodse familiegeschiedenis later in het jaar (zie hieronder).

Congres over joodse familiegeschiedenis: (*Dutch*) *Jewish History through the Prism of the Family*

Op 30 november, 1 en 2 december 2014 vond het 13e *International Symposium on the History and Culture of Jews in the Netherlands* plaats. Deze congressen worden sinds 1980 afwisselend in Nederland en Israël georganiseerd en zijn het belangrijkste platform voor de presentatie van nieuw onderzoek, en ontmoetingsplek op het gebied van Nederlands joodse geschiedenis

Met het thema *Joodse Familiegeschiedenis* onderzocht de conferentie de joodse geschiedenis door te kijken naar de joodse familie en de rol van de verschillende generaties in joodse families. Iedere nieuwe generatie wordt immers, zowel op individueel-biografisch niveau als in collectief, maatschappelijk, politiek en/of nationaal opzicht, gevormd door nieuwe invloeden in het tijdsgewricht waarin zij opgroeit. Daarbij ondergaat zij eveneens de invloed van de oudere (joodse) generaties: zij wordt door hen gevormd; tegen hen zet zij zich, al dan niet opzettelijk, af – van hen neemt zij, al dan niet bewust, over. De joodse familie vormt zo een boeiend prisma waardoor men een scherpe blik kan werpen op de ontwikkelingen in de joodse geschiedenis in het algemeen.

Het congres werd georganiseerd door de bij het Menasseh ben Israel Instituut ondergebrachte Commissie voor de Geschiedenis en de Cultuur van de Joden in Nederland, in samenwerking met het Joods Historisch Museum en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Zondagavond 30-11-2014 (locatie: Joods Historisch Museum): twee keynote lectures en discussie

- Marcel Möring: *The Grammar of Absence*
- Drs. Robert Vuijsje: *The Jewish Family and the History of Kvetching*
- Discussie onder leiding van dr Anet Bleich

Maandag 1-12-2014 (locatie: Trippenhuis/KNAW)

Sessie 1: Religion & Culture:

- Dr. Tirtsah Levie Bernfeld: *Sephardi Women and Family Life in Early Modern Amsterdam*
- Prof. dr. Shaul Stampfer: *Families, Rabbis and Education. Traditional Jewish Society in 19th century Eastern Europe*
- Chaya Brasz: *All in the 'Dutch' Jewish Family: Networks, Cultures and Politics*

Sessie 2: Emancipation & Integration

- Prof. dr. Wim Willems: *A Street in Holland. Jewish Family Life (1900-1942). A Website as Research Tool*
- Drs. Joosje Lakmaker: *Writing about My 'Non-Jewish' Grandfather and the Family I Never Knew*
- Dr. Koen Hilberdink: *Repairing the Polak Family. The Mission of Publisher Johan Polak (1928-1992)*

Sessie 3: Migration & Demography

- Prof. dr. Sergio DellaPergola: *Demography of the Jewish Family: Continuities and Discontinuities*
- Drs. Erik Schumacher: *Jewish Mass Migration from the Perspective of an Amsterdam Wedding in 1939*
- Prof. dr. Gerard Wiegers: *The Pallache family and the Conversion of Isaac Pallache to Christianity (1627)*

Dinsdag 2-12-2014 (locatie: Trippenhuis/KNAW)

Sessie 4.1: Shoah I

- Prof. dr. Rebecca Boehling: *The Jewish Family and the Holocaust: The Post-Shoah Search for Closure and Identity Across Generations*
- Dr. Nicole Immler: *Imagining Justice: Compensation Claims Investigated from a Family Memory Perspective*

Sessie 4.2: Shoah II

- Drs. Jaap Cohen: *Sephardic Family History as a Rescue tool. The Case of the d'Oliveiras*
- Prof. dr. Evelien Gans: *Jaap (Laius) and Ischa (Oedipus) Meijer. A Fatal Rivalry Against the Background of the Shoah*

Sessie 5.1: Visualization and Musealization I

- Dr. Miri Talmon: *Re(dis)covering the Jewish Family: The Case of Israeli Culture*
- Dr. Judith Thissen: *Paving the Way for 'The Jazz Singer': Cinema, Social Mobility and the Commercialization of the High Holidays*

Sessie 5.2: Visualization and Musealization II

- Prof. dr. Nina Warnke: *Constructing Family Narratives in Yiddish Actresses' Memoirs*

- Drs. Harm Stevens: *Wachenheimer (1880-2010): A Jewish Family Inheritance in the Rijksmuseum*

Hartog Beem Prijs 2014

De Hartog Beem Prijs (ter hoogte van Euro 1.500) wordt om de circa drie jaar uitgereikt voor een recente Nederlandse masterscriptie over joodse geschiedenis en cultuur door een auteur onder de 35 jaar. In 2014 werd hij opnieuw uitgeschreven. Zes scripties dongen mee naar de prijs, welke op 1 december 2014 tijdens het congres over joodse familiegeschiedenis werd uitgereikt aan Natalia Kolbar-Kowalsky die schreef over *Jewish Identity, Memory and History. A comparative analysis of the permanent exhibits of the Jewish Historical Museum Amsterdam and the Jewish Museum Berlin.*

Publicaties en lezingen door David Wertheim, directeur

Publicaties:

David J. Wertheim, *How Jewish was Constantin Brunner's Spinozism?* in: Irene Aue-Ben-David, Gerhard Lauer, Jürgen Stenzel (eds.) *Constantin Brunner Im Kontext: Ein Intellektueller Zwischen Kaiserreich Und Exil*, Berlin: Walter de Gruyter, 2014, pp. 93-109.

Lezingen:

13-3-2014 *Was macht Geert Wilders an der Klagemauer? Der Jude als Legitimation der Wiederbelebung des niederländischen Nationalismus im 21. Jahrhundert.*
Tagung *Geschichte der Juden in den Niederlanden*, Zentrum für Niederlande-Studien
Münster

18-3-2014 *Martelaren of Slappelingen? De Marraanse identiteit in de joodse geschiedschrijving*, Universiteit Groningen

30-10-2014 Optreden als referent tijdens lezing Anya Topolsky, "Judeo-Christianity" a Tale of Europe's Identity Crisis, Vrije Universiteit Amsterdam

4-11-2014, Optreden als referent tijdens symposium *The Rise of Spinoza – achter de schermen*, Spui 25.